๒

พุทธประวัติ

๙ มหานครสำคัญ

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์วิปัสสนากรรมฐานวิหารธรรม

บ้านศรีวิราช ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

www.baliyai.org, sompong.mac@gmail.com

ตอนที่ ๑
ลุมพินีวัน-กบิลพัสดุ์
สถานที่ประสูติ-เสวยสุขในราชสมบัติ

ลุมพินีวัน เป็นสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะ เป็นราชอุทายานของกษัตริย์ศากยวงศ์

พระเจ้าสุทโธทนะ ศากยวงศ์ แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ได้อภิเษกสมรสกับพระสิริมหามายาเทวี โกลิยวงส์ แห่งกรุงเทวทหะ แคว้นโกลิยะ ซึ่งทั้ง ๒ แคว้นมีชายแดนติดต่อกัน

พระโพธิสัตว์ได้จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายาราชเทวี พระนางทรงรักษาศีล ๕ ได้อย่างบริสุทธิ์ ทั้งไม่เกิดกามารมณ์อีกเลย เมื่อทรงครรภ์ได้ ๑๐ เดือนเต็ม มีพระประสงค์จะเดินทางไปประสูติพระโอรสที่กรุงเทวทหะตามประเพณีนิยม พอเสด็จถึงลุมพินีวัน ก็ให้ปสูติกาลพระโอรสผู้มีกายสะอาดหมดจด ผุดผ่องดุจแก้วมณี ไม่แปดเปื้อนด้วยของปฏิกูลต่างๆ

พระโพธิสัตว์ผู้ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ประสูติได้ครู่หนึ่งก็ประทับยืนด้วย ๒ พระบาทอย่างมั่นคง ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือแล้วเสด็จย่างพระบาทไป ๗ ก้าว ทอดพระเนตรดูทิศต่างๆ แล้วเปล่งอาสภิวาจาอย่างองอาจว่า

“อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส, เชฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส, เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว” (ที.มหา. ๑๐/๓๑)

“เราเป็นผู้เลิศที่สุดในโลก เราเป็นผู้เจริญที่สุดในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ เราจักไม่เกิดอีก”

ลุมพินีวัน เป็นอนุสสรณียสถานให้พุทธบริษัทได้หวนระลึกเป็นนิมิตคติ ๒ อย่าง คือ ถ้าอยู่ครองราชสมบัติจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกผนวชจะได้ตรัสรู้

เป็นพระศาสดาเอกของโลก ปัจจุบัน ลุมพินีวันตั้งอยู่ในตำบลลุมมินเด ประเทศเนปาล ติดชายแดนตอนเหนือของประเทศอินเดีย

กรุงกบิลพัสดุ์ เมืองหลวงของแคว้นสักกะ ตั้งอยู่ตอนเหนือของชมพูทวีป ติดต่อกับป่าหิมพานต์เชิงเขาหิมาลัยที่หนาวเหน็บเพราะมีหิมะปกคลุมตลอดทั้งปี เมื่อหิมะละลายกลายเป็นสายน้ำไหลเอิบอาบซึมซาบอยู่ทั่วใต้ผิวดิน ทำให้กรุงกบิลพัสดุ์เป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งเกิดขึ้นตามธรรมชาติและพวกมนุษย์เพราะปลูกเอาไว้ ความอุดมสมบูรณ์นี้ทำให้มวลมนุษยชาติความผาสุขก็จริง แต่ก็ได้ปิดบังความจริงบางอย่างเอาไว้ นั่นคือ ความทุกข์เพราะการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นต้น ซึ่งไม่มีผู้ใดจะหลีกเลี่ยงให้พ้นไปได้นอกจากผู้พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันยิ่งเองเท่านั้น

เมื่อเจ้าชายประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะได้ประชุมประยูรญาติทั้ง ๒ ฝ่าย และเชิญพราหมณ์มาเลี้ยงอาหาร ๑๐๘ คน เพื่อขนานพระนามและทำนายพระลักษณะพระโอรส ในจำนวนนั้น พราหมณาจารย์เพียง ๘ ท่าน คือ รามะ ธชะ ลักขณะ โชติมันติ สุโภชะ สุทัตตะ สุยามะ และโกณฑัญญะ ที่ได้รับเกียรติให้เข้าทำนายพระลักษณะ ที่ประชุมมีมติขนานพระนามพระราชโอรสว่า “สิทธัตถะ ผู้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ” พราหมณาจารย์ ๗ ท่านแรกได้พยากรณ์เหมือนกันว่า “พระโอรสผู้ประกอบด้วยมหาบุรุษลักษณะเช่นนี้ ถ้าอยู่ครองราชสมบัติจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มีพระบรมเดชานุภาพมาก ถ้าออกผนวชจะได้ตรัสรู้เป็นพระศาสดาเอกของโลก” ฝ่ายโกณฑัญญะพราหมณาจารย์หนุ่มเท่านั้นทำนายเป็นคติเดียวว่า “จะเสด็จออกผนวชและได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระศาสดาเอกของโลกแน่นอน”

พระเจ้าสุทโธทนะและพระมเหสีมหามายาเทวี ได้ผูกมัดพระโอรสไว้ด้วยกามสุขในราชสมบัติ ประสงค์จะให้อยู่ครองราชเป็นพระเจ้าจักรพรรดิเอกของโลก จะได้ไม่ออกผนวชตามคติพยากรณ์ของพราหมณาจารย์ทั้งหลาย

เจ้าชายสิทธัตถะก็ทรงเจริญวัยขึ้นตามลำดับ เมื่อเจริญพระชนมายุ ๗ วัน พระบรมราชชนนีก็สวรรคต หลังจากนั้นในวันราชพิธีแรกนาขวัญพระองค์ก็ทรงบรรลุปฐมฌานใต้ต้นหว้าใหญ่

เมื่อเจริญพระชนมายุ ๑๖ ปี ได้ศึกษาศิลปวิทยาในสำนักอาจารย์วิศวามิต ทรงเชี่ยวชาญในการยิงธนูสหัสสถาม์ และได้อภิเษกสมรสกับพระนางยโสธราหรือพิมพาผู้เป็นพระธิดาของกษัตริย์โกลิยวงศ์ และเป็นสหชาติผู้เกิดวันเดียวกันกับเจ้าชาย ๑ ใน ๗ อย่าง (อีก ๖ อย่าง คือ พระอานนท์ กาฬุทายีอำมาตย์ ฉันนะมหาดเล็ก ม้ากัณฐกะ ต้นโพธิ์ และขุมทอง ๔ แห่ง) และมีพระโอรส ๑ องค์ คือพระราหุลกุมารผู้เป็นดุจเครื่องพันธนาการที่ยากจะดิ้นหลุดได้

แม้เจ้าชายสิทธัตถะจะเสวยกามสุขในราชสมบัติอันยิ่งกว่าสมบัติทิพย์บนสรวงสวรรค์ตลอด ๒๙ ปีก็จริง แต่ด้วยพระพุทธบารมีญาณที่ได้บำเพ็ญมาในกาลก่อน เทวทูต ๔ อย่าง คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตายที่กำลังประสบกับความทุกข์แสนสาหัส และพระสมณะผู้นุ่งห่มผ้ากาสาวพัตร์มีอากัปกิริยาน่าเลื่อมใส ก็ได้บังเกิดขึ้นให้เห็นเป็นนิมิตเพื่อเตือนจิตของพระองค์ไม่ให้หลงติดอยู่กับโลกียสุขนั้น พระองค์ก็มีพระหทัยสลดสังเวชและเบื่อหน่าย ทั้งได้ยินเสียงว่า “ดับ” จากเพลงขับของนางกิสาโคตมีหรือปชาบดีโคตมี จึงเริ่มค้นหาหนทางที่จะหลีกหนีให้พ้นจากความทุกข์ในรูปของความสุขเหล่านั้น ทรงเล็งเห็นหนทางเนกขัมมะคือการออกผนวชเพียงสายเดียวที่จะหลีกพ้นจากความทุกข์นั้นได้ เมื่อได้โอกาสเจ้าชายสิทธัตถะก็ประทับบนหลังม้ากัณฐกะเสด็จมหาภิเนษกรมณ์ทางประตูพระนครทิศตะวันออกในยามราตรี มีนายฉันนะมหาดเล็กเป็นผู้ตามเสด็จ

พอรุ่งสาง เจ้าชายสิทธัตถะก็เสด็จมาไกลถึง ๓๐ โยชน์ ถึงฝั่งแม่ฝั่งน้ำอโนมานทีซึ่งเป็นสายน้ำกั้นเขตเมืองทั้ง ๓ คือ กบิลพัสดุ์ สาวัตถี และเวสาลี เสด็จข้ามแม่น้ำไปอีกฟากแล้ว ทรงเปลื้องพระภูษา ครองผ้ากาสาวพัตร์ ใช้พระขรรค์ตัดพระ

เมาหีออกให้เหลือพระเกสาไว้ยาวประมาณ ๒ องคุลี มอบพระภูษาและม้ากัณฐกะให้นายฉันนะนำกลับพระนคร ส่วนพระองค์ประทับอยู่ที่อนุปิยอัมพวันใกล้ฝั่งแม่น้ำอโนมานทีนั้น เสวยสุขจากการบรรพชาตลอด ๗ วัน แล้วเสด็จด้วยพระบาทต่อไปอีก ๓๐ โยชน์ก็ลุถึงเขตนครราชคฤห์อันเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธ

[ต่อมาอีก ๗ ปี พระเจ้าสุทโธทนะทรงสดับข่าวว่า พระโอรสของพระองค์บำเพ็ญทุกกรกิริยา ๖ ปี ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงประกาศธัมมจักรอันประเสริฐ บัดนี้ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ จึงส่งอำมาตย์ผู้หนึ่งกับบริวาร ๑๐๐๐ คน ไปเมืองราชคฤห์เพื่อทูลนิมนต์ให้เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ อำมาตย์และบริวารมาถึงได้ยืนฟังธรรมเทศนาบรรลุอรหันต์ ได้อุปสมบทเป็นภิกษุด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา และมิได้ส่งข่าวให้พระเจ้าสุทโธทนะทราบเลย พระองค์จึงส่งกาฬุทายีอำมาตย์ให้ไปกราบทูลเสด็จ เมื่อไปถึงได้ฟังพระธรรมเทศนาก็บรรลุอรหัตผลเช่นกัน พอถึงวันเพ็ญเดือน ๔ พระกาฬุทายีเถระได้กราบทูลนิมนต์ให้เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติทั้ง ๒ วงศ์ โดยพรรณนาถึงหนทางที่กำลังสะดวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยภิกษุบริวาร ๒ หมื่นรูป เดินทางวันละ ๑ โยชน์ ๖๐ วัน ๖๐ โยชน์ เมื่อใกล้จะถึงกรุงกบิลพัสดุ์พระกาฬุทายีเถระได้เหาะไปแจ้งข่าวแก่พระเจ้าสุทโธทนะและรับอาหารบิณฑบาตกลับมาถวายพระพุทธเจ้า พระเถระทำเช่นนี้ทุกวัน ทำให้ชาวเมืองมีความชื่นชมยินดีเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าตั้งแต่ยังไม่ได้เห็น จึงได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ยังราชสกุลให้เลื่อมใส เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึงได้ประทับที่ปราสาทของเจ้านิโครธศากยะที่บูรณะใหม่

รุ่งเช้าพระพุทธองค์เสด็จออกบิณฑบาต ถูกพระเจ้าสุทโธทนะต่อว่า ว่าทำให้วงศ์สกุลเสียหาย พระองค์ก็ตรัสบอกว่า การออกบิณฑบาตเป็นวงศ์ของพระพุทธเจ้าไม่ใช่วงศ์ของกษัตริย์ ได้ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “บุคคลไม่ควรประมาทในโภชนะที่ตน

ได้รับ พึงประพฤติธรรมให้สุจริต ผู้ประพฤติธรรมสุจริตเป็นปกติ ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” พระพุทธบิดาได้บรรลุโสดาปัตติผล และตรัสพระธรรมเทศนาต่ออีกว่า “บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึงประพฤติธรรมให้ทุจริต ผู้ประพฤติธรรมสุจริตเป็นปกติ ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” พระพุทธบิดาบรรลุสกทาคามิผล พระนางปชาบดีโคตมีบรรลุโสดาปัตติผล

พระนางยโสธรา ผู้มีความจงรักภักดีต่อพระสวามีมาก ตั้งแต่พระสวามีเสด็จออกผนวช นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ เสวยมื้อเดียว บรรทมบนเตียงน้อย ไม่ทัดทรงดอกไม้ ไม่ลูบไล้ของหอม พระนางก็ทรงกระทำตามทุกอย่าง พระพุทธเจ้าตรัสจันทกินนรชาดก ทำให้พระนางยโสธราบรรลุโสดาปัตติผล

เจ้าชายนันทะ กำลังเข้าพิธีอภิเษกสมรสกับนางชนบทกัลยาณี ได้ถวายอาหารบิณฑิตแด่พระพุทธเจ้า อุ้มบาตตามส่งถึงนิโครธาราม ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ บำเพ็ญเพียรโดยพิจารณากายว่าเป็นของไม่งาม เป็นสิ่งปฏิกูล และได้บรรลุอรหัตผล ได้รับยกย่องว่า เป็นเลิศกว่าพระสาวกทั้งหลายผู้สามารถคุ้มทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

พระราหุลกุมาร ถูกมารดาประดับประดาแล้วส่งไปทูลขอขุมทรัพย์ใหญ่ พระพุทธองค์ได้มอบอริยทรัพย์ ๗ ประการ โดยมอบให้พระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์บรรพชาแก่เธอด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา ได้เป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ตรัสมหาธัมมปาลชาดกแก่พระพุทธบิดาผู้กำลังเศร้าโศกเพราะพระโอรสและพระนัดดาบวช ทำให้พระพุทธบิดาบรรลุอนาคามิผล

เจ้าศากยะกิมพิละ เทวทัต ภัคคุ ภัททิยะ อนุรุทธะ และ**เจ้าชายอานนท์** ทั้ง ๖ ได้ชวนนาย**อุบาลี**ภูษามาลา เข้าเฝ้าทูลขออุปสมบทระหว่างที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อนุปิยอัมพวันของพวกเจ้ามัลละ ในจำนวนนั้น พระกิมพิละ พระภัคคุ พระภัททิยะ พระอนุรุทธะ พระอุบาลี ได้บรรลุอรหัตผล พระอานนท์บรรลุโสดาปัตติผล พระเทวทัตบรรลุฤทธิ์ระดับปุถุชน

หลังจากออกพรรษาที่ ๔ พระพุทธองค์เสด็จสู่กรุงกบิลพัสดุ์อีกครั้งเพื่อทรงบำเพ็ญปิตุปัฏฐานธรรม ตรัสอนิจจตาทิธัมมสูตรให้พระพุทธบิดาฟังว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง มีความเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นธรรมดา...” พระพุทธบิดาเจริญวิปัสสนาตามกระแสธรรม บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา แล้วนิพพานในวันนั้น

พระนางปชาบดีโคตมี มีพระทัยน้อมไปในการบรรพชา เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ณ นิโครธาราม ทูลขอบรรพชาและอุปสมบท เมื่อถูกพระพุทธองค์ปฏิเสธ ทรงเศร้าโศก พระพักตร์นองน้ำพระเนตร ทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับราชนิเวศน์]

ตอนที่ ๒

พุทธคยา

สถานที่ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

พุทธคยา เป็นสถานที่ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า อยู่ในเขตตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ มีเมืองหลวงชื่อว่าราชคฤห์

เมื่อพระสมณโคดมโพธิสัตว์เสด็จถึงเมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบจึงได้เชิญให้ร่วมครองราชย์ พระโพธิสัตว์ไม่ประสงค์จึงได้ปฏิเสธแล้วไปศึกษาในวิชาการในสำนักของอาราฬดาบสกาลามโคตรและอุทกดาบทรามบุตร ได้บรรลุสมาบัติ ๘ พิจารณาเห็นว่าเป็นการบรรลุที่ยังติดสุขในโลกียสมาบัติ ไม่ใช่ทางที่จะถึงความสิ้นทุกข์จึงเสด็จหลีกไปยังบริเวณเนินเขาตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เริ่มบำเพ็ญทุกกรกิริยา (การบำเพ็ญเพียรกล้าที่ยากจะมีใครทำตามได้) ด้วยวิธีอดอาหารและกลั้นลมหายใจเป็นต้นตลอดเวลา ๖ ปี จนพระวรกายซูบผอมเหลือแต่เส้นเอ็นและผิวหนังหุ้มกระดูก เห็นว่าไม่ใช่ทางจะให้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ จึงละวิธีบำเพ็ญนั้นหันมาเสวยพระกระยาหารจนมีพระฉวีวรรณผุดผ่องดั่งเดิม

ปัญจวัคคีย์ที่ออกบวชตามมาคอยอุปัฏฐาก เมื่อเห็นว่าพระโพธิสัตว์คลายความเพียรนั้นหันมาเสวยพระกระยาหารแล้ว พากันตัดใจละจากไปไม่อุปัฏฐาก เพราะเห็นว่าแม้พากเพียรแรงกล้าปานนั้นยังไม่บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ บัดนี้พระองค์ทรงละความเพียรแล้วจะบรรลุได้อย่างไร พากันหลีกไปรอฟังข่าวอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน อันเป็นราชอุทยานของพระเจ้าพรหมทัตผู้ครองเมืองพาราณสี แคว้นกาสี ซึ่งอยู่ห่างออกไปตามเส้นทางเดิม ๑๘ โยชน์ (ปัจจุบันประมาณ ๒๒๐ กิโลเมตร)

ต่อมา พระโพธิสัตว์เสด็จลงจากเนินเขาทุกกรกิริยาบรรพตมาประทับอยู่ใต้ควงต้นอชปาลนิโครธ ได้รับข้าวมธุปายาสพร้อมทั้งถาดทองจากนางสุชาดาธิดาของกุฎุมพีเสนานีชาวตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เสด็จไปประทับเสวยข้าวมธุปายาสใต้ควงต้นโพธิ์ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเนรัญชรา ทรงอธิษฐานการตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณว่า “หากจะได้ตรัสรู้ขอให้ถาดนี้จงลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปเถิด” แล้วลอยถาดทองที่ท่าสุปติฏฐิตะ ถาดทองก็ลอยทวนกระแสน้ำไป ๘๐ ศอกจึงจมลง ทรงรับหญ้ากุสะ ๘ กำ จากโสตถิยมานพ เสด็จข้ามแม่น้ำเนรัญชราสู่ฝั่งตะวันตก

พระโพธิสัตว์ทรงปูลาดหญ้าเป็นบัลลังก์ใต้ควงต้นโพธิ์อัสสัตถพฤกษ์ ประทับนั่งคู้บัลลังก์ขัดสมาธิ ผินพระพักตร์ทางทิศตะวันออก ผินพระปฤษฎางค์ทางต้นโพธิ์ ทรงตั้งสัจจะไว้ในพระทัยอย่างแน่วแน่ว่า **“กามं ตโจ จ นฺหารุ จ อฏฺฐิ จ อวสิสฺสตุ, อุปสุสฺสตุ นิสฺเสสํ สรีเร มํสโลหิตํ. น เตฺววาหํ สมฺมาสมฺโพธึ อปฺเปตฺวา อิมํ ปลฺลงฺกํ ภินฺทิสฺสามิ.** (องฺ.ทุก. ๒๐/๕, ขุ.อป.อฏ. ๔/๙๑) เลือดและเนื้อในสรีระจะเหือดแห้งไป เหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตามที เมื่อยังไม่บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้อย่างเด็ดขาด”

ปฐมยาม ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ หวนระลึกถึงอดีตชาติได้เป็นอันมาก

มัชฌิมยาม ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ รู้จุติและปฏิสนธิของสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม

ปัจฉิมยาม ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ ทำลายอาสวกิเลสให้สิ้นไปแล้ว

ยามอรุณแห่งวันเพ็ญวิสาขมาส พระโพธิสัตว์ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ประทับเสวยวิมุตติสุขโดยพิจารณาธรรมที่ได้บรรลุตลอด ๓ ยาม ตามลำดับ ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาทโดยอนุโลมว่า “กองทุกข์ทั้งมวล คือ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ ล้วนเกิดไปตามลำดับเหตุ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ” และทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาทโดยปฏิโลมว่า “กองทุกข์ทั้งมวล คือ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาสะ ล้วนดับไปตามลำดับเหตุ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ” แล้วเปล่งพุทธอุทานในแต่ละยามว่า “เมื่อใด ธรรมทั้งหลาปรากฏแก่พราหมณ์ผู้เพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงย่อมสิ้นไป เพราะรู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุและเพราะรู้ความสิ้นไปแห่งเหตุ พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมารพร้อมทั้งเสนา ดุจอาทิตย์อุทัยกำจัดความมืด สาดส่องท้องฟ้าให้สว่างไสว ฉันนั้น”

หลังจากตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขเช่นนี้ในสถานที่ ๗ แห่ง ๆ ละ ๑ สัปดาห์

สัปดาห์ที่ ๑ ประทับนั่งคู้บังลังก์บนรัตนบัลลังก์หรือพระแท่นวัชรอาสน์อันเป็นสถานที่ประทับตรัสรู้ใต้ควงต้นโพธิ์นั่นแล

สัปดาห์ที่ ๒ ทรงทราบความปริวิตกของเหล่าเทวดาว่าพระองค์ยังอาลัยในบัลลังก์อยู่ จึงทรงเหาะขึ้นกลางอากาศแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้วเสด็จลงมาประทับยืนที่ลานอนิมิสเจดีย์ ซึ่งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือเล็กน้อย ห่างจากต้นโพธิ์ตรัสรู้กว่า ๑ อุสภะ (๖๙ เมตร) ทอดพระเนตรมาทางต้นโพธิ์ตรัสรู้โดยไม่กระพริบพระเนตรเลย

สัปดาห์ที่ ๓ เสด็จจงกรมไปมาบนลานแก้วรัตนจงกรมเจดีย์ ซึ่งอยู่ระว่างต้นโพธิ์ตรัสรู้กับลานอนิมิสเจดีย์

สัปดาห์ที่ ๔ เสด็จไปประทับที่เรือนแก้วรัตนฆรเจดีย์ที่เทวดาเนรมิตขึ้นสำหรับเป็นเรือนหลบแดดและฝน อยู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ห่างจากต้นโพธิ์ตรัสรู้ ๑ อุสภ ะ (๕๐ เมตร) ทรงพิจารณาพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ คือ ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปัฏฐาน พระองค์จึงทรงมีพระรัศมีแผ่ซ่านออกจากพระวรกายไปไกลไม่มีขอบเขต

สัปดาห์ที่ ๕ เสด็จไปประทับที่ควงต้นอชปาลนิโครธอันเป็นที่หลบแดดของคนเลี้ยงแพะ และเคยเป็นสถานที่ที่ทรงรับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดาก่อนวันตรัสรู้ ซึ่งห่างจากต้นโพธิ์ตรัสรู้ ๓๓ อุสภะ (๑.๖ กิโลเมตร) ระหว่างนั้น พราหมณ์ผู้หนึ่งชอบตวาดผู้อื่นด้วยความขัดใจว่า หิง หิง ได้พบพระพุทธเจ้าแต่ไม่เชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้าจึงหลีกไป ฝ่ายธิดาของพระยามาร ๓ นาง เคียดแค้นแทนพ่อที่พ่ายแพ้ต่อพระพุทธเจ้าพากันมาจำแลงร่างเป็นหญิงวัยต่างๆยั่วยวน เมื่อเห็นว่าไม่สำเร็จก็หลีกไป

สัปดาห์ที่ ๖ เสด็จไปประทับใต้ควงต้นมุจลินทร์ริมสระน้ำมุจลินทร์สถานที่สถิตอยู่ของพญานาคมุจลินทร์ ห่างจากต้นโพธิ์ตรัสรู้ไปทางทิศใต้ ๓๕ อุสภะ (๑.๗ กิโลเมตร) ระหว่างนั้น เกิดฝนตกนอกฤดูกาล อากาศหนาวเย็น พญานาคมุจลินทร์ได้เรื้อยขึ้นมาวนขนดล้อมรอบพระพุทธองค์ไว้ ๗ รอบ แล้วแผ่พังพานป้องกันลมและฝน เหมือนพระพุทธองค์ได้ประทับอยู่ในห้องกุฏิอันมีสิริฉันนั้น

สัปดาห์ที่ ๗ เสด็จไปประทับใต้ควงต้นไทรราชายตนะ ห่างจากต้นโพธิ์ตรัสรู้ไปทางทิศใต้ ๕๐ อุสภะ (๒.๕ กิโลเมตร) พาณิช ๒ คน ชื่อตปุสสะและภัลลิกะชาวอุตตราปถะ นำกองเกวียน ๕๐๐ เล่ม เดินทางค้าขายจากอุกกลชนบทมาพบ ได้ถวายข้าวสัตตุก้อนสัตตุผง แล้วกล่าวแสดงตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรม ๒ อย่าง ว่าเป็นสรณะตลอดชีวิต จึงได้นามว่า เทฺววาจิกอุบาสก เป็นอุบาสกคู่แรกในพระพุทธศาสนา พระพุทองค์ได้ประทานพระเกศาธาตุแก่อุบาสกทั้ง ๒ นั้นด้วย

พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า ธรรมที่เราบรรลุนี้ สุขุมลึกซึ้ง ยากที่ผู้มี

ปัญญาน้อยจะหยั่งถึง จึงไม่รีบขวนขวายในการแสดงธรรม เมื่อท้าวสหัมบดีพรหมนำเหล่าเทพลงมากราบอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม จึงทรงพิจารณาว่าจะแสดงธรรมแก่ใครก่อน เมื่ออาฬารดาบทและอุทกอาบสเสียชีวิตแล้ว ก็มีแต่ปัญจวัคคีย์เท่านั้นซึ่งพากันอาศัยอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แคว้นกาสี จึงเสด็จบ่ายพระพักตร์สู่เมืองพาราณสี

ตอนที่ ๓

พาราณสี

สถานที่แสดงปฐมเทศนา

พาราณสี เป็นเมืองที่ตั้งอยู่อย่างหนาแน่นตามริมฝั่งแม่น้ำคงคาอันศักดิ์ของชาวอินเดียมาช้านาน เป็นเมืองหลวงของแคว้นกาสีมาตั้งแต่ยุคก่อนพุทธกาล ชื่อเมืองพาราณสีมีกล่าวไว้สมัยของพระพุทธเจ้าในอดีตหลายพระองค์ว่าเป็นเมืองใหญ่และเจริญรุ่งเรือง มีเจ้าผู้ครองนครนามว่า พระเจ้าพรหมทัต เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญผ้ากาสีและเครื่องหอมแก่นจันทน์ของแคว้นกาสี เป็นสินค้าที่ได้ความนิยมอย่างสูง

อิสิปตนมฤคทายวัน เป็นสถานที่ที่มีฤาษีมาชุมนุมกันอยู่มาก และเป็นเขตราชอุทายานที่พระเจ้ากาสิราชหรือพรหมทัตประกาศให้เป็นเขตอภัยทานแก่ฝูงสัตว์ต่างๆ เช่น กวางและละมั่ง เป็นต้น อยู่ในเขตตำบลสารนาถ เมืองพาราณสี แคว้นกาสี ห่างแม่น้ำคงคาครึ่งโยชน์ (๘ กิโมเมตร)

ป่าอิสิปตนมฤคทายวันแห่งนี้เป็นที่แวะพักของฤาษีทั้งหลายทั้งที่ได้ฌานและเสื่อมฌาน ปัญจวัคคีย์เห็นว่าเป็นสถานที่เหมาะเพื่อรอฟังข่าวว่า เมื่อไรพระสิทธัตถโพธิสัตว์จะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ โดยเฉพาะท่านโกณฑัญญะผู้เป็นหัวหน้ามีความเชื่อมั่นว่าพระโพธิสัตว์จะต้องตรัสรู้แน่นอน จึงพาคณะหลีกมาอยู่ในที่นี้ซึ่งไม่ไกลเกินไป

เพื่อให้ได้ทราบความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ บริเวณป่าอิสิปตนมฤคทายวันจึงเนืองแน่นด้วยฤๅษีและสัตว์ชนิดต่าง ๆมากมาย

หลังวันตรัสรู้ ๒ เดือน พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาถึงชายป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ได้พบปัญจวัคคีย์ (ปัจจุบันคือบริเวณเจาคัณฑีสถูป) แม้ปัญจวัคคีย์เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาแต่ไกลตกลงกันว่าจะไม่ต้อนรับก็ตาม แต่พอเสด็จมาถึงก็ลืมกติกากันหมด ต่างคนต่างลุกขึ้นต้อนรับ พระพุทธองค์จึงตรัสกับปัญจวัคคีย์ว่า “ท่านทั้งหลาย บัดนี้เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว จะแสดงธรรมให้ท่านทั้งหลายฟัง เมื่อตั้งใจปฏิบัติตามที่เราสอนก็จักถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์ได้” เมื่อเห็นว่าปัญจวัคคีย์ไม่เชื่อถือ จึงปรามว่า “ตลอด ๖ ปี ท่านทั้งหลายเคยได้ยินคำว่า ‘ตรัสรู้’ บ้างหรือไม่” ทำให้ปัญจวัคคีย์เชื่อถือและขอให้ทรงแสดงธรรมโปรดพวกตน

เมื่อได้สถานที่อันควรแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงเริ่มแสดงปฐมเทศนา **ธัมมจักกัปปวัตตสูตร** มีเนื้อความโดยย่อว่า

“ท่านทั้งหลาย บรรพชิตไม่ควรเสพที่สุด ๒ อย่าง คือ การเสวยสุขในกามคุณอันเป็นของชาวบ้าน เป็นของต่ำ เป็นของปุถุชน มิใช่ของพระอริยะ ไม่มีประโยชน์และการบำเพ็ญที่ยากจะมีใครทำได้ ซึ่งเป็นทุกข์ ไม่ใช่ธรรมของพระอริยะไม่มีประโยชน์

ตถาคตได้รู้ทางสายกลางที่ไม่เอียงไปหาที่สุด ๒ อย่างนั้นแล้วทำให้เกิดดวงตาเห็นธรรม เกิดปัญญา เพื่อสงบกิเลส เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อรู้แจ้ง และเพื่อตรัสรู้

ทางสายกลางได้แก่อริยมรรมีองค์ ๘ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การกล่าวชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ และความตั้งมั่นชอบ

ความจริงของพระอริย ๔ อย่าง ตถาคตรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง คือ ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

ทุกข์ ได้แก่ เกิด แก่ ตาย เศร้าโศก ร่ำไรรำพัน ทุกข์กาย ทุกข์ใจ คับแค้นใจ ประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก พลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก ไม่ได้สิ่งที่ปรารถนา โดยสรุปอุปาทานขันธ์เป็นทุกข์

ทุกขสมุทัย ได้แก่ กามตัณหา ติดใจในกามคุณ ภวตัณหา ติดใจในภพ และวิภวตัณหา ติดใจว่าภพขาดสูญ

ทุกขนิโรธ ได้แก่ ความดับ ความละความปล่อย ความวาง ความไม่อาลัยในตัณหา

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ได้แก่ การดำเนินตามทางดับทุกข์คืออริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การกล่าวชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ และความตั้งมั่นชอบ

ท่านทั้งหลาย สัจจญาณรู้เห็นตามความเป็นจริงได้เกิดขึ้นแก่เราว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ และนี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

กิจญาณรู้วิธีจัดการได้เกิดขึ้นแก่เราว่า ทุกข์เป็นสิ่งควรกำหนดรู้ ทุกขสมุทัยเป็นสิ่งควรละ ทุกขนิโรธเป็นสิ่งควรทำให้แจ้ง และทุกขนิโรธคามินีเป็นสิ่งควรให้เจริญ

กตญาณรู้ว่าจัดการได้แล้วเกิดขึ้นแก่เราว่า ทุกข์เรากำหนดรู้ ทุกขสมุทัยเราละได้แล้ว ทุกขนิโรธเราทำให้แจ้งแล้ว และทุกขนิโรธคามินีเราทำให้เจริญแล้ว

ปัญญาญาณรู้แจ้งตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ มี ๓ รอบ ๑๒ อาการ ของตถาคตหมดจดดีแล้ว จึงสามารถปฏิญาณได้ว่า เป็นผู้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมที่สุดในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ ชาตินี้เป็นชาดสุดท้าย ภพใหม่ไม่มีอีก”

ท่านโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งเหล่านั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา”

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทานการอุปสมบทแก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะ ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาน โดยตรัสว่า “**เอหิ ภิกฺขุ** ท่านจงมาเป็นภิกษุเถิด”

การบรรลุธรรมขั้นโสดาปัตติผลของท่านอัญญาโกณฑัญญะนั้น ตรงกับวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘) ชาวพุทธทั่วโลกจึงถือเป็นวันอาสาฬหบูชา คือวันบูชาคุณของพระพุทธเจ้าสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ท่าน**วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ** และ**อัสสชิ** ได้ดวงตาเห็นธรรมขั้นโสดาปัตติผลในวันต่อๆมา และได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นเดียวกับท่านอัญญาโกณฑัญญะ

ในระหว่างพรรษาแรกนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงธรรมโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ให้ได้บรรลุอรหัตผลในบริเวณที่ห่างออกไปเล็กน้อย ปัจจุบันเรียกที่นั่นว่า “ธัมมราชิกสถูป” ทรงแสดงทุติยธรรมเทศนาชื่อ**อนัตตลักขณสูตร** มีเนื้อความโดยย่อว่า

“ภิกษุทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นอนัตตา หากจะเป็นอัตตา ก็ไม่ควรจะอาพาธ และบุคคลก็จะถือเอาได้ว่า เป็นเรา เป็นของเรา เป็นตัวตนของเราแต่ไม่เป็นเช่นนั้นเลย

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง, ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า, สิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์หรือเป็นสุข, เป็นทุกข์พระเจ้าข้า, สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ควรหรือที่จะถือเอาสิ่งนั้นว่า เป็นเรา เป็นของเรา เป็นตัวตนของเรา, ไม่ควรเลย พระเจ้าข้า

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน.... ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา

เมื่อพระอริยสาวกได้สดับตรับฟังอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่าย คลายกำหนัด มีจิตหลุดพ้น ทราบชัดว่าจิตหลุดพ้นแล้ว ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว สิ่งที่ควรทำก็ได้ทำสำเร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก”

ยสะกุลบุตร ได้ฟังอนุปพพีกถาซึ่งว่าด้วยเรื่องทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม

ผลของการออกบวช และอริยสัจ ๔ บรรลุโสดาปัตติผล ระหว่างที่พระพุทธองค์แสดงอนุปพพีกถาโปรดบิดาของท่านให้บรรลุโสดาบันแล้วแสดงตนเป็นอุบาสกคนแรกที่ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ท่านได้บรรลุอรหัตผลได้บวชเป็นภิกษุด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา มารดาและอดีตภรรยาของท่านได้ฟังอนุปพพีกถา บรรลุโสดาบันแล้วขอแสดงตนเป็นอุบาสิกาคู่แรกที่ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

สหายของพระยสะ ๕๔ คน บรรลุอรหันต์บวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นกัน

บัดนี้ได้มีพระอรหันต์แล้ว ๖๑ องค์ เมื่อออกพรรษาแรก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ส่งพระอริยสาวก ๖๐ ไปประกาศพระศาสนา และอนุญาตให้บวชกุลบุตรในที่นั้นได้ว่า

“จรถ ภิกฺขเว จาริกำ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานำ... (วิ.มหาวิ. ๔/๓๒)

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทวดาและมนุษย์...”

ภัททวัคคีย์ ๓๐ คน ได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดาในระหว่างที่พระองค์เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้บรรลุโสดาปัตติผล สกทาคามิผล และอนาคามิผล แล้วบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ชฎิล ๓ พี่น้อง คือ **อุรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ** และ**คยากัสสปะ** พร้อมทั้งบริวาร ๑,๐๐๐ คน ได้เห็นปาฏิหาริย์ที่ทรงแสดง เลื่อมใสแล้วได้บวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ตามเสด็จไปสู่หัวเขาคยาสีสะ ได้ฟังอาทิตตปริยายสูตร ภิกษุชฎิลทั้ง ๑๐๐๓ รูปให้บรรลุอรหันต์ แล้วตามเสด็จสู่เมืองราชคฤห์

ตอนที่ ๔
ราชคฤห์
สถานที่แสดงโอวาทปาติโมกข์

ราชคฤห์ เป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธ มีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาหลายอย่าง พระเจ้าพิมพิสารทรงสละเวฬุวนราชอุทายน สร้างวัดถวายพระพุทธเจ้าให้เป็นอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา เป็นที่กำเนิดวันมาฆบูชา เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ มีมหาวิหารอันร่มรื่น ๑๖ แห่ง มีพระคันธกุฎีภูเขาคิชฌกูฏ มีถ้ำสัตตบรรณบนภูเขาเวภารบรรพตเป็นที่ทำปฐมสังคายนา มีภูเขาล้อมรอบ ๕ เทือก มีกำลังทั้งด้านเศรษฐกิจ การค้าขาย การทหาร และมีเศรษฐีมากมาย เป็นเมืองบรมครูทางการแพทย์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคยประทานพรแก่พระเจ้าพิมพิสารว่า ถ้าได้ตรัสรู้แล้วจะเสด็จมาแสดงธรรมโปรด บัดนี้ พระพุทธองค์เสด็จจากตำบาลอุรุเวลาเสนานิคมถึงลัฏฐิวัน (สวนตาลหนุ่ม) เขตเมืองราชคฤห์ ด้วยระยะทาง ๓ โยชน์ (๔๘ กิโลเมตร) พร้อมกับพระอริยสาวก ๑๐๐๓ รูป ทรงแสดงมหานารทชาดกและอริยสัจ ๔ โปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งราชบริพาร ๑ แสน ๒ หมื่นคนที่มาเข้าเฝ้า ส่วนพระเจ้าพิมพิสารและบริวารใหญ่บรรลุโสดาปัตตุผล ที่เหลือถึงไตรสรณคมน์ ทรงรับพระเวฬุวันไว้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา และทรงอนุญาตให้ภิกษุรับอารามที่มีผู้ถวายได้ ทรงแนะนำให้พระเจ้าพิมพิสารทำบุญกรวดน้ำอุทิศให้บูรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว

ทรงปฏิสันถารภิกษุอรหันต์ ๕๐๐ รูป ศิษย์ของพระปุณณะมันตานีบุตร หลานของพระอัญญาโกณฑัญญะ

สารีบุตรและ**โมคคัลลานะ** ปริพาชก ๒ สหาย ได้ฟังธรรมโดยย่อจากท่าน

พระอัสสชิเถระว่า

“เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุ์ ตถาคโต (อาห)
เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวำวาที มหาสมโณ. (วิ.มหาวิ. ๔/๖๐)

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”

ท่านทั้ง ๒ ได้บรรลุโสดาปัตตผลแล้วมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่พระเวฬุวันวิหาร ขออุปสมบท ได้อุปสัมบทเป็นภิกษุด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

พระโมคคัลลานะ หลีกไปบำเพ็ญเพียรที่กัลลวาลมุตตคาม ๗ วัน พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เภสกลาวันใกล้เมืองสุงสุมารคิรีระหว่างเมืองเวสาลีกับสาวัตถี เสด็จไปแสดงวิธีแก้ความง่วงเหงา ตรัสธาตุกัมมัฏฐาน ๖ อย่าง คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย อากาศ และวิญญาณ ว่าไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา ไม่ควรยึดถือ ท่านปฏิบัติตามไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตผล

พระสารีบุตร เมื่อบวชได้ ๑๕ วัน ขณะนั่งเบื้องพระปฤษฎางค์พระพุทธเจ้า ณ ถ้ำสุขกรขาตา บนภูเขาคิชฌกูฏ ได้ฟังทีฆนขสูตรที่พระองค์ตรัสให้ทีฆนขปริพาชกหลานชายของท่าน เรื่องทิฐิเป็นเหตุให้ขัดแย้ง ให้พิจารณาโดยเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นต้น จึงได้บรรลุอรหัตผลและปัญญา ๑๖ ขั้น ส่วนทีฆนขปริพาชกบรรลุโสดาปัตติผล แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

วันมาฆบูชา คือ **วันจาตุรงคสันนิบาต** เป็นวันเดียวกับวันพระสารีบุตรบรรลุธรรม ในเวลาบ่าย มีการประชุมสงฆ์ที่พระเวฬุวันวิหาร ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. เป็นวันเพ็ญเดือนมาฆะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓)

๒. มีภิกษุ ๑๒๕๐ รูป (ภิกษุปุราณชฏิล ๑๐๐๐ ภิกษุบริวารของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะอีก ๒๕๐) มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย

๓. ภิกษุทุกรูปล้วนเป็นพระอรหันตขีณาสพผู้ได้อภิญญา ๖

๔. ภิกษุทั้งหมดล้วนบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ในที่ประชุมสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงประกาศสถาปนาให้พระสารีบุตรเถระและพระโมคคัลลานเถระเป็นคู่พระอัครสาวก แล้วได้ตรัส**โอวาทปาติโมกข์**มีเนื้อความโดยย่อว่า

"ขันติเป็นธรรมเครื่องเผากิเลสอย่างยิ่ง นิพพานเป็นธรรมสูงสุด ผู้ทำร้ายไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ, การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ครบถ้วน การทำจิตให้ผ่องใส, การไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย สำรวมในพระปาติโมกข์ รู้ประมาณในการบริโภค นั่งนอนในที่สงบ ประกอบความเพียรในจิตให้ยิ่ง นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย"

ปิปผลิมาณพ กัสสปโคตร บุตรของกบิลพราหมณ์ กับนางภัททิกาปิลานี ภรรยาพากันออกบวช เมื่อแยกทางกัน กัสสปะได้พบพระพุทธเจ้าที่เสด็จออกไปต้อนรับที่พหุปุตตกนิโครธ (ต้นไทยลูกดก) ระหว่างเมืองราชคฤห์กับนาลันทา ได้บวชด้วย**โอวาทปฏิคคหณูปสัมปทาน** คือ บวชโดยการรับโอวาท ๓ ข้อ ได้แก่

๑. จักละอายใจและเกรงใจในภิกษุผู้ใหญ่ ผู้ใหม่ และผู้ปานกลาง อย่างแรงกล้า

๒. จักฟังธรรมทุกอย่างที่ประกอบด้วยกุศล ทั้งตั้งใจฟังและพิจารณาตามธรรมนั้น

๓. จักไม่ละสติที่เป็นไปในกายของตน จักพิจารณากายคตาสติเนืองๆ

พระพุทธองค์ทรงแลกเปลี่ยนผ้าสังฆาฏิกับท่านพระกัสสปะ ท่านเกรงว่าภิกษุอื่นจะเข้าใจว่า ท่านเป็นคนทะนงตัว จึงสมาทานธุดงควัตร ๑๓ ต่อหน้าพระพุทธเจ้า และถือเคร่งครัด ๓ ข้อ คือ ใช้บังสุกุลจีวรเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตฉันเป็นวัตร และอยู่ป่าเป็นวัตร ในวันที่ ๘ แห่งการบวช ท่านได้บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

๔ และได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ทรงธุดงค์

นางภัททิกาปิลานี แยกทางกับกัสสปะผู้สามีแล้ว ก็ไปอยู่ในสำนักปริพาชิกาชื่อติตถิยารามใกล้กับพระเชตวัน หลังจากนั้นอีก ๕ ปี จึงได้บวชเป็นภิกษุณีในสำนักของนางปชาบดีโคตมีเถรี ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายผู้มีปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

เจ้าชายอชาตศัตรูทำปิตุฆาต ช่วงปีที่ ๙ แห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เจ้าชายอชาตศัตรูเป็นหนุ่มมีพระทัยเบาเชื่อง่าย ถูกพระเทวทัตหลอกให้ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นบิดา ด้วยการจับขังคุกให้อดอาหาร ใช้มีดกลีดฝ่าพระบาททั้ง ๒ ข้าง จนกระทั่งพระบิดาสวรรคตแล้วอภิเษกตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ ได้ส่งพลธนูไปรอบปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าตามคำขอของพระเทวทัต

เมื่อทราบภายหลังว่าพระบิดารักพระองค์มาก ก็เศร้าโศกเสียพระทัย ขอร้องให้หมอชีวกนำเข้าเฝ้าขอขมาพระพุทธเจ้า

[หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน พระเจ้าอชาตศัตรูได้ถวายราชูปถัมภ์ในคราวกระทำปฐมสังคายนาพระธรรมวินัยที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา โดยให้ท่านพระมหากัสสปเถระเป็นผู้รวบรวมพระอริยสาวก ๕๐๐ รูป ส่วนพระองค์รับอาสาติดต่อขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุจากเมืองต่างๆมาประดิษฐานไว้ในกรุงราชคฤห์]

ตอนที่ ๕

เวสาลี

สถานที่อนุญาตการบวชภิกษุณี

เวสาลี เมืองหลวงของแคว้นวัชชี เจ้าลิจฉวีเป็นประธานคณะผู้ปกครองในระบอบสามัคคีธรรม

กรุงเวสาลี เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีการบวชภิกษุณีสงฆ์ครั้งแรก ที่กูฏาคารศาลาป่ามหาวัน พระพุทธองค์เสด็จมาเมืองเวสาลีครั้งแรกในพรรษาที่ ๒ แต่การตรัสรู้ ตามการกราบทูลเชิญของคณะผู้ครองแคว้นยามเมืองเวสาลีประสพทุพภิกขภัย อมนุสสภัย และพยาธิภัยร้ายแรง ผู้คนล้มตายจำนวนมาก เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึง ด้วยอำนาจแห่งพระพุทธานุภาพทำให้ภัยทั้งหลายสงบลงและหมดสิ้นไปในระยะเวลาอันรวดเร็ว

หลังจากนั้นพระพุทธองค์ก็เสด็จกรุงเวสาลีอีกหลายครั้ง และจะประทับที่กูฏาคารศาลาป่ามหาวันเสมอ แม้พรรษาสุดท้ายก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ก็เสด็จมาจำพรรษาที่หมู่บ้านเวฬุวคามใกล้กรุงเวสาลี

บุคคลสำคัญของแคว้นวัชชี เช่น เจ้ามหาลิ เจ้าภัททิยะ เจ้าสุนักขัตตะ เจ้าวสาฬหะ เจ้าอภัย และสีหะเสนาบดี ได้เข้าเฝ้าทูลถามปัญหาที่ป่าแห่งนี้

พระนางมหาปชาบดีโคตมี กับเหล่านางสากิยานีอีกห้าร้อยคน ได้พร้อมกันปลงผมและครองเพศนักบวชเดินทางจากกบิลพัสดุ์มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อกราบทูลของบวช พระองค์ทรงอนุญาตให้มีภิกษุณีสงฆ์ หรือให้สตรีบวชได้

[ในการเสด็จเมืองเวสาลีครั้งสุดท้ายก่อนปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงรับสวนมะม่วงของนางอัมพปาลีคณิกา หญิงงามเมืองแห่งเวสาลี ซึ่งนางได้อุทิศถวายให้เป็นสังฆารามในพระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์จำพรรษาสุดท้ายที่เวฬุวคาม ทรงปลงพระชนมายุสังขารที่ปาวาลเจดีย์ และเมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้วประมาณ ๑๐๐ ปี ได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ณ วาลุการาม เขตเมืองเวสาลี]

พระพุทธเจ้าเสด็จกรุงเวสาลีครั้งแรก หลังจากออกพรรษาที่ ๒ แล้ว กรุงเวสาลีเกิดภัยพิบัติ ๓ อย่างพร้อมกัน คือ ทุพภิกขภัย อมนุสสภัย และพยาธิภัย พวกเจ้าลิจฉวีมีมติในที่ประชุมให้เจ้ามหาลิไปกราบทูลขอให้พระเจ้าพิมพิสารช่วยกราบทูล

นิมนต์พระพุทธเจ้าเสด็จกรุงเวสาลี พระพุทธเจ้ามีอานุภาพมากจักสามารถระงับภัยเหล่านั้นได้ พระพุทธองค์รับนิมนต์แล้วเสด็จผ่านเมืองปาฏลีบุตร เสด็จลงแพข้ามแม่น้ำคงคาที่ท่าโคตมติตถะ ไปถึงกรุงเวสาลีใช้เวลาเพียง ๕ วัน เมื่อถึงประตูเมือง ทรงอนุญาตให้พระอานนท์สารธยาย**รนตสูตร**พร้อมกับประพรมน้ำพระพุทธมนต์ไปรอบ ๆ พระนครตลอด ๗ วัน แม้พระพุทธองค์ก็ตรัสรตนสูตรที่สัณฐาควรกลางกรุงเวสาลี ไม่เพียงแต่ภัยพิบัติระงับสงบลงเท่านั้น ยังเกิดประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่ราชสกุลและประชาชนทั่วไปด้วย เพราะมีผู้บรรลุธรรมขั้นต่าง ๆมากมาย

พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับจำพรรษาที่ ๕ ที่กูฏาคารศาลาป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี **พระนางมหาปชาบดีโคตมี** น้อยพระทัยที่พระพุทธองค์ปฏิเสธไม่ให้บรรพชา จึงปลงเกสา ครองผ้ากาสาวพัสตร์ ถือเพศบรรพชาเองอุทิศเฉพาะพระพุทธเจ้า ชวนนางสากิยานี ๕๐๐ บวชตาม พาเสด็จมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กรุงเวสาลี ทูลขอบรรพชา พระพุทธองค์ก็ปฏิเสธอีก พระอานนท์จึงทูลขอให้ด้วยอุบายว่าถ้าผู้หญิงบวชในศาสนานี้จะสามารถบรรลุธรรมได้หรือไม่ เมื่อได้รับคำตรัสตอบว่าได้จึงกราบทูลอ้อนวอนให้ทรงอนุญาตการบรรพชาแก่พระนางปชาบดีโคตมี

พระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้รับการบรรพชาอุปสมบทด้วยการรับ**ครุธรรม ๘ ข้อ** คือ

๑. ภิกษุณีแม้มีพรรษาตั้งร้อย ก็ต้องกราบไหว้ภิกษุแม้ผู้อุปสมบทในวันนั้น

๒. ภิกษุณีไม่ควรจำพรรษาที่ไม่มีภิกษุอยู่ด้วย

๓. ภิกษุณีต้องถามวันอุโบสถ รับฟังโอวาทจากภิกษุทุกครึ่งเดือน

๔. ภิกษุณีออกพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย

๕. ภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว ต้องประพฤติปักขมานัตต์ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย

๖. ภิกษุณีควรอุปสมบทให้สิกขมานาผู้ศึกษาธรรมครบ ๒ ปี ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย

๗. ภิกษุณีไม่ควรบริภาษภิกษุโดยประการใด ๆ

๘. ภิกษุณีไม่ควรสั่งสอนภิกษุ แต่ให้ภิกษุกล่าวสอนภิกษุณีได้

พระนางรับกัมมัฏฐานจากพระบรมศาสดา หลีกไปบำเพ็ญเพียรไม่นานก็บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ อภิญญา ๖ และวิโมกข์ ๘ ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายผู้ปฐมสาวิกาและผู้รัตตัญญู

พระนางยโสธรา ได้ผนวชเป็นภิกษุณีในสำนักพระมหาปชาบดีเถรี เมื่อบวชแล้วถูกเรียกชื่อว่า พระภัททากัจจานาเถรี เจริญวิปัสสนาไม่ถึงกึ่งเดือนก็บรรลุอรหัตผล สามารถระลึกชาติได้ถึงอสงไขยแสนกัป เช่นเดียวกับพระสารีบุตรเถระ พระโมคคัลลานเถระ และพระพากุลเถระ

นางรูปนันทา น้องสาวของพระนันทเถระออกบวชในสำนักพระมหาปชาบดีเถรี แม้บวชแล้วก็ยังหลงรูปของตนอยู่ พระพุทธองค์เนรมิตสตรีนางหนึ่งซึ่งมีรูปงามกว่านางรูปนันทาภิกษุณี แล้วทรงแสดงให้สตรีนางนั้นค่อย ๆมีรูปที่ทรุดโทรมลงตามลำดับ จนล้มลงขาดใจตายจมกองมูตรและคูถของตน นางภิกษุณีได้เห็นก็สลดสังเวช จึงกำหนดพิจารณาว่า อัตภาพนี้เป็นของไม่เที่ง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ได้บรรลุโสดาปัตติผล และได้เจริญวิปัสสนาตามกระแสพระธรรมเทศนาจนบรรลุอรหัตผล

เจ้ามหาลิ ได้ฟังสักกปัญหสูตรแล้วสงสัยว่าท้าวสักกะมีจริงไม่หนอ เข้าเฝ้ากราบทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ตรัสบอกวัตตบท ๗ อันเป็นข้อปฏิบัติให้ได้เป็นท้าวสักกะว่า “ผู้เลี้ยงมารดาบิดา นอบน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล พูดจาอ่อนหวาน ไม่กล่าววาจาส่อเสียด ไม่ตระหนี่ กล่าวคำสัตย์ และข่มความโกรธได้ง่าย”

[ออกพรรษาแล้ว พระพุทธองค์เสด็จสู่**ภัททิยนคร**เพื่อแสดงธรรมโปรดเมณฑกเศรษฐี นางจันทปทุมา ธนัญชัยเศรษฐี นางสุมนาเทวี เด็กหญิงวิสาขา และนายปุณณะ

นางวิสาขา พร้อมกับบริวาร ๕๐๐ ออกไปต้อนรับเสด็จพระพุทธเจ้าได้ฟังธรรมบรรลุโสดาปัตติผล

เมณฑกเศรษฐี ถวายบิณฑบาตแด่พระพุทธองค์ ได้ฟังอนุโมทนากถา บรรลุโสดาปัตติผลพร้อมด้วยครอบครัว

ภัททชิ บุตรของภัททิยเศรษฐี ตามฝูงชนไปฟังพระธรรมเทศนา บรรลุอรหันต์และได้อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

เสลพราหมณ์ พร้อมด้วยคณะ ๓๐๐ คน ชาวอาปณนิคม ไปเข้าเฝ้าตรวจดูมหาบุรุษลักษณะแต่ยังไม่เห็นอีก ๒ อย่าง คือพระคุยหะและพระชิวหา พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอิทธาภิสังขารให้ได้เห็น แล้วเลื่อมได้อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา หลีกไปบำเพ็ญเพียรแล้วบรรลุอรหัตผลในวันที่ ๘

เกณิยชฏิล ได้ฟังธรรมมีความเลื่อมใสจึงถวายอาหารบิณฑบาต ได้รับอนุญาตให้ถวายน้ำอัฐบาน คือ น้ำมะม่วง น้ำหว้า น้ำกล้วยมีเมล็ด น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด น้ำมะซาง น้ำจันทร์หรือองุ่น น้ำเหง้าบัว และน้ำมะปรางหรือลิ้นจี่

หลังจากออกพรรษาที่ ๔๔ ที่กรุงสาวัตถีแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จมาที่นาลันทา และเสด็จต่อไปยังปาฏลิคาม ตรัสโทษของผู้มีศีลวิบัติ ๕ ประการ และตรัสอานิสงส์ของผู้มีศีลสมบัติ ๕ ประการ รุ่งเช้า ตรัสบอกพระอานนท์ว่า ต่อไปในอนาคตเมืองนี้จักเป็นราชธานีแห่งแคว้นมคธชื่อว่าปาฏลีบุตร จะมีความเจริญรุ่งเรืองมากแต่จักมีภัยอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ไฟไหม้ น้ำท่วม หรือแตกความสามัคคี

สุนีธะและวัสสการะ มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธทั้ง ๒ กำลังควบคุมการสร้างเมืองปาฏลีคามเป็นแนวป้องกันการบุกรุกจากแคว้นวัชชี ได้ถวายภัตตาหาร พระพุทธองค์ได้แสดงอานิสงส์แห่งการถวายทาน

นางอัมพปาลี ทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของตนพร้อมด้วยหมู่ภิกษุ รีบไปเข้าเฝ้ากราบทูลนิมนต์ให้เสวยที่เรือนของตน หลังจากภัตกิจ ได้ถวายสวนมะม่วงให้เป็นอารามที่พำนักสำหรับพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ ต่อ

มานางได้บวช ได้ฟังธรรมจากพระวิมลโกณฑัญญเถระ ได้บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาน ๔ อภิญญา ๖ และวิโมกข์ ๘

พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษาที่ ๔๕ อันเป็นพรรษาสุดท้าย ที่เวฬุวคาม ใกล้กรุงเวสาลี ทรงอนุญาตให้ภิกษุแยกย้ายกันไปจำพรรษาในที่ต่างๆ รอบกรุงเวสาลี ระหว่างประทับจำพรรษาที่นี่ พระพุทธองค์ประชวรหนัก

ท้าวสักกะ เข้าเฝ้าเพื่อถวายอุปัฏฐาก ได้ฟังธรรมบรรลุโสดาบัน กลายจากท้าวสักกะแก่เป็นท้าวสักกะหนุ่ม

บ่ายวันหนึ่ง พระพุทธองค์ชวนพระอานนท์ไปยังปาวาลเจดีย์ซึ่งเคยเป็นที่อยู่ของยักษ์ชื่อปาวาละ ได้ตรัสเรื่องอิทธิบาทธรรม ๔ ประการ เป็นนิมิตโอภาสถึง ๓ ครั้ง ว่า “อานนท์ ธรรม ๔ ประการนี้คือ

๑. **ฉันทะ** ความพอใจในสิ่งนั้น
๒. **วิริยะ** ความพยายามทำสิ่งนั้น
๓. **จิตตะ** ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น
๔. **วิมังสา** ความพิจารณาใคร่ครวญในสิ่งนั้น

ผู้ใดได้เจริญทำให้มากแล้ว เมื่อปรารถนาก็จักดำชีวิตอยู่ได้ตลอกกัปหรือยิ่งกว่ากัป (ประมาณ ๑๐๐ ปีขึ้นไป) แม้ตถาคตเมื่อปรารถนาก็จะดำรงอยู่ตลอดกัปหรือยิ่งกว่ากัป”

แต่ท่านพระอานนท์ไม่เข้าใจพระพุทธประสงค์ จึงหลีกออกไปนั่งอยู่ข้างนอก พระยามารได้โอกาส จึงเข้าเฝ้ากราบทูลให้ปรินิพพาน เมื่อมารกลับไป พระพุทธองค์ก็ปลงพระชนมายุสังขารว่า “**นับจากนี้ไปอีก ๓ เดือน เราตถาคตจะปรินิพพาน**”

ต่อมาอีก ๓ เดือน เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานที่สาลวโนทยานของพวกเจ้ามัลละ เขตกรุงกุสินาราแล้ว ถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว มีการแจก

แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน ถูกนำไปบรรจุพระสถูปไว้ใน ๘ เมือง คือ ราชคฤห์ เวสาลี กบิลพัสดุ์ อัลลกัปปะ รามคาม กุสินารา ปาวา และเวฏฐทีปกะ ส่วนพระอังคารนำไปบรรจุพระสถูปไว้ที่เมืองปิปผลิวัน

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๑๐๐ ปี มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัยที่วาลุการาม เขตกรุงเวสาลี โดยพระอรหันตขีณาสพผู้ได้ปฏิสัมภิทา ๗๐๐ รูป มีพระยสกากัณฑกบุตรเถระเป็นประธาน พระเรวตเถระเป็นผู้ตั้งคำถาม พระสัพพกามีเถระเป็นผู้ตอบ พระเจ้ากาฬาโศกพระโอรสของพระเจ้าสุสูนาคแห่งกรุงเวสาลีเป็นผู้ถวายความอุปถัม กระทำอยู่ ๘ เดือน จึงแล้วเสร็จ]

ตอนที่ ๖

สาวัตถี-สาเกต

สถานที่แสดงยมกปาฏิหาริย์

สาวัตถี เป็นเมืองหลวงของแคว้นโกศล เจ้าผู้ครองนครนามว่าปเสนทิโกศล มีพระนางมัลลิกาเทวีเป็นอัครมเหสี เมืองนี้เคยเป็นที่อยู่ของสวัตถฤาษีมาก่อนจึงตั้งชื่อว่าสาวัตถี มีวัดพระเชตวันวิหาร บุพพาราม ราชการาม มีเนินต้นมะม่วงที่ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ เป็นต้น

หลังจากพรรษาที่ ๒ ของพระบรมศาสดา **อนาถปิณฑิกเศรษฐี** เดินทางไปทำธุระที่กรุงราชคฤห์ แวะเยี่ยมราชคหเศรษฐีผู้เป็นสหาย ทราบข่าวว่า พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว จึงรีบไปเข้าเฝ้าตั้งแต่เช้ามืด ได้ฟังพระธรรมเทศนาอนุปุพพีกถาและอริยสัจ ๔ บรรลุโสดาปัตติผล กราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าให้เสด็จกรุงสาวัตถีแล้วรีบเดินทางกลับ ซื้อที่ดินแปลงหนึ่งมีพื้นที่ ๘๐ กรีสะ จากเจ้าชายเชต อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของกรุงสาวัตถี อยู่ห่างจากปราการพระนครเพียง

๒ อุสภะ ด้วยราคา ๑๘ โกฏิกหาปณะ สร้างกุฏิและวิหาร ๑๘ โกฏิกหาปณะ ฉลองสมโภช ๑๘ โกฏิกหาปณะ รวมเป็นเงิน ๕๔ โกฏิกหาปณะ และให้สร้างศาลาที่พักริมทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสาวัตถี ๔๕ โยชน์ ๔๕ หลัง เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงกราบทูลพระพุทธเจ้าให้เสด็จ ได้ถวายวัดพระเชตวันวิหารให้เป็นอารามแห่งแรกในกรุงสาวัตถี

พระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่เมืองสาวัตถีนานที่สุด โดยประทับอยู่ที่พระเชตวันวิหาร ๑๙ พรรษา และที่อื่นๆ อีก ๖ พรรษา

วัดพระเชตวันวิหาร มีสิ่งปลูกสร้างหลายอย่าง เช่น พระกุฏีที่ประทับของพระพุทธองค์ก็มีถึง ๔ หลัง คือ คันธกุฏี กเรริกุฏี สลลกุฏี และโกสัมพกุฏี มีวิหารหลวง ธรรมสภา กุฏีพระอานนท์ กุฏีพระอัครสาวก กุฏีพระมหาสาวก อาคารที่พักพระอาคันตุกะ อาคารศาลาพิจารณาอธิกรณ์ของภิกษุชาวกรุงโกสัมพี และมีต้นอานันทโพธิ์ที่ปลูกไว้เป็นองค์แทนในเวลาที่พระพุทธองค์เสด็จไปเมืองอื่น

พระเจ้าปเสนทิโกศล กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล กับ**พระเจ้าพิมพิสาร** กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ต่างก็เป็นน้องเขยของกันและกัน มีความสัมพันธไมตรีที่ดีต่อกันมาโดยตลอด แม้อนาถปิณฑิกเศรษฐีกับราชคหเศรษฐีก็เป็นสหายกัน เดินทางค้าขายไปมาหาสู่กันอยู่เป็นประจำ

นางวิสาขา ได้ฟังพระธรรมเทศนาบรรลุเป็นพระโสดาบันตั้งแต่อายุ ๗ ปี ต่อมา ได้ย้ายตามมารดาบิดาจากเมืองภัททิยะแคว้นมคธมาอยู่ที่เมืองสาเกตแคว้นโกศล ภายหลังได้แต่งงานกับปุณณมาณพบุตรของมิคารเศรษฐี จึงย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงสาวัตถี ได้บริจาคทรัพย์ ๒๗ โกฏิกหาปณะสร้างวัดบุพพารามถวายแด่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ โดยสร้างเป็นปราสาท ๒ ชั้นๆ ละ ๕๐๐ ห้อง รวมเป็นปราสาท ๑๐๐๐ ห้อง

สาเกต เมืองสำคัญแห่งที่ ๒ ในแคว้นโกศลรองจากกรุงสาวัตถี อยู่ห่างจากจากกรุงสาวัตถี ๗ โยชน์ (๑๑๒ กิโลเมตร) อยู่ในเขตการปกครองของพระเจ้า

ปเสนทิโกศล

ธนัญชัยเศรษฐี นางสุมนาเทวีภรรยา และ **นางวิสาขาธิดา** พร้อมด้วยบริวารอีกจำนวนมาก ได้ย้ายจากภัททิยนครแคว้นมคธมาอยู่แคว้นโกศลตามคำขอของพระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อมาถึงเมืองแห่งนี้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ธนัญชัยเศรษฐีจึงกราบทูลให้พระราชาทราบว่า จะตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองแห่งนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานนามว่า เมืองสาเกต อยู่ห่างจากกรุงสาวัตถี ๗ โยชน์

ครั้งหนึ่ง **ภิกษุชาวเมืองปาเฐยยะ ๓๐ รูป** เดินทางจะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตวัน วิหาร เมื่อมาถึงเมืองสาเกตก็ถึงวันเข้าพรรษาพอดี จึงพากันจำพรรษาที่นี่ เมื่อออกพรรษาจึงรีบเดินลุยน้ำและโคลนจีวรเปรอะเปื้อนไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงเป็นต้นเหตุให้ทรงอนุญาตการถวายและการรับผ้ากฐิน

ตอนที่ ๗

ดาวดึงส์–สังกัสสะ

สถานที่เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ดาวดึงส์ เป็นสวรรค์ชั้นที่ ๒ ในเทวโลก พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับจำพรรษาที่ ๗ เพื่อแสดงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์โปรดพระพุทธมารดา

สังกัสสะ เมืองหลวงของแคว้นเจตี อยู่ห่างจากกรุงสาวัตถี ๓๐ โยชน์ เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

หลังจากพระพุทธองค์ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่เนินป่ามะม่วงคณฑัมพะเขตกรุงสาวัตถีแล้ว ได้เสด็จขึ้นไปประทับจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา ในระหว่างที่พระพุทธองค์อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น ได้ประทับบนพระแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกเทวราช ใต้ควงต้น

ปาริฉัตตกะ เมื่อพระพุทธมารดาเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาประทับอยู่เบื้องขวาของพระพุทธองค์แล้ว ทรงแสดงพระอภิธรรมให้สดับ ๗ คัมภีร์ คือ ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปัฏฐาน

ในเวลาบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงเนรมิตให้เห็นเป็นพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่ง แสดงธรรมรออยู่จนกว่าพระองค์จะกลับมา ได้เสด็จลงไปบิณฑบาตที่อุตตรกุรุทวีป ได้เสด็จไปบอกเล่าให้ท่านพระสารีบุตรเถระฟังว่า เวลานี้พระองค์แสดงอภิธรรมคัมภีร์นี้ให้พระมารดาฟังอยู่

พระพุทธมารดาได้ฟังพระอภิธรรมตลอดไตรมาสแล้วบรรลุโสดาปัตติผล

เมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันมหาปวารณา ในมัชฌิมยามพระพุทธองค์ได้เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทางบันไดแก้วโดยมีบันไดทองและบันไดเงินขนาบข้างสำหรับท้าวมหาพรหมและทวยเทพ พระพุทธองค์เสด็จลงบริเวณใกล้ประตูพระนครสังกัสสะ ณ สถานที่ที่พระพุทธองค์เหยียบพระบาทลงก้าวแรกเรียกว่า **อจลเจดีย์**

ชาวพุทธเรียกวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ว่า “**วันเทโวโรหณะ**” และถือเป็นประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะมาถึงปัจจุบัน

คณะบุคคลที่เฝ้ารอรับเสด็จมีพระสารีบุตรเถระ พระอุบลวรรณาเถรี พร้อมทั้งบริวาร และมีมหาชนที่ห้อมล้อมอยู่บริเวณนั้นอีกมาก

พระพุทธองค์ทรงพิจารณาว่า พระมหาสาวกผู้มีความเป็นเลิศด้านต่างๆ เราก็ได้ประกาศยกย่องแล้ว ส่วนพระสารีบุตรนี้ ยังไม่มีใครทราบว่าเป็นผู้เลิศด้านมีปัญญามาก พระพุทธองค์จึงทรงไต่ถามปัญหาที่เป็นภูมิปัญญาของปุถุชน พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ และพระอรหันต์ผู้ได้คุณพิเศษอื่นๆ เมื่อไม่มีใครตอบได้ พระสารีบุตรเถระก็ตอบปัญหาที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อนนั้นได้ พระพุทธองค์จึงทรงประกาศแต่งตั้งพระสารีบุตรเถระว่า “เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีปัญญามาก”

ตอนที่ ๘
โกสัมพี
สถานที่ทำภิกษุผู้แตกแยกให้สามัคคีกัน

โกสัมพี เมืองหลวงของแคว้นวังสะ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา พระเจ้าอุเทนเป็นผู้ครองนคร มีพระมเหสี ๓ นาง คือ พระนางสามาวดีอัครมเหสี พระนางวาสุลทัตตามเหสี และพระนางมาคันทิยามเหสี

กรุงโกสัมพี มีวัดใหญ่ ๔ วัด คือ วัดโฆสิตารามที่โฆสกะเศรษฐีสร้าง วัดกุกกุฏารามที่กุกกุฏะเศรษฐีสร้าง วัดปาวาริการามที่ปาวาริกะเศรษฐีสร้าง และวัดพัทริการาม

พระภิกษุสงฆ์ ๒ คณะ คือ คณะวินัยธรและคณะธรรมกถึกที่พำนักอยู่ในวัดโฆสิตาราม ได้เกิดการทะเลาะวิวาทกันเรื่องการใช้ห้องน้ำ แตกแยกกันออกเป็นสองพวก ไม่ร่วมสังฆกรรมกัน เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบได้เสด็จมาตักเตือน ห้ามปรามเพื่อให้สามัคคีปรองดองกัน โดยได้ตรัสสาราณียธรรมคือธรรมที่ทำให้ระลึกถึงกัน ๖ ประการ คือ รักกันไว้ เคารพกัน สงเคราะห์กัน ไม่วิวาทกัน พร้อมเพรียงกัน และเกาะกลุ่มกันไว้ แล้วตรัสโทษแห่งการแตกสามัคคีและอานิสงส์แห่งความสามัคคีโดยทรงยกนิทานชาดกมาเล่าให้ฟังหลายเรื่อง ถึงขนาดนั้นภิกษุ ๒ พวกก็ยังไม่ยอมคืนดีกัน ทั้งไม่เอื้อเฟื้อต่อคำพร่ำสอนตักเตือน พระพุทธองค์ทรงระอาต่อเหตุการณ์ดังกล่าวนั้น จึงได้เสด็จหลีกหนีไปประทับจำพรรษาแต่ลำพังพระองค์เดียวที่ควงไม้สาละใหญ่ชื่อภัททสาละในรักขิตไพรสณฑ์เขตป่าปาริเลยยกะ ได้ช้างปาริเลยยกะคอยเฝ้าคอยอุปัฏฐากรับใช้ตลอดพรรษา ซึ่งเป็นพรรษาที่ ๑๐ ของพระพุทธองค์

ในระหว่างที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในกรุงโกสัมพีนั้น นางขุชชุตตราได้ฟังธรรมเทศนาบรรลุโสดาปัตติผลแล้ว จึงนำธรรมเทศนานั้นไปแสดงแก่นางสามาวดีพร้อมด้วยบริวาร ๕๐๐ ให้ได้ตาม

นางมาคันทิยามเหสีคนที่ ๓ ของพระเจ้าอุเทน ได้ผูกจิตอาฆาตในพระพุทธเจ้า เพราะถูกตำหนิว่า “ร่างกายเต็มด้วยคูถและมูตรและไม่อยากแตะต้องแม้ด้วยปลายนิ้วเท้า” ทั้งเคียดแค้นว่าพระสวามีรักใคร่ห่วงใยนางสามาวดีมากกว่าตน จึงจ้างคนปากกล้าให้ไปด่าพระพุทธเจ้าและหมู่ภิกษุด้วยอักโกสวัตถุคำด่า ๑๐ อย่าง เช่น เจ้าโจร เจ้าโง่ เจ้าบ้า เป็นต้น พระพุทธองค์ตรัสกับหมู่ภิกษุว่า มนุษย์ผู้ฝึกอบรมตนแล้วย่อมประเสริฐกว่าสัตว์ที่ได้ฝึกแล้วทั้งหลาย เพราะสามารถอดทนต่อคำล่วงเกินได้ จึงไม่หวั่นไหวต่อคำดูด่า

ตอนที่ ๙

กุสินารา

สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน

กุสินารา เมืองหลวงแห่งที่ ๒ ของแคว้นมัลละ เมืองหลวงเก่าคือกรุงปาวา เจ้ามัลละเป็นกษัตริย์ปกครองนคร

หลังจากพระพุทธองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขารที่เวฬุวคามกรุงเวสาลีแล้ว ได้เสด็จผ่านไปทางภัณฑคาม หัตถิคาม อัมพคาม ชัมพุคาม โภคนคร แคว้นวัชชี ทรงแสดงมหาปเทส ๔ อย่างว่า “พวกเธออย่าพึงเชื่อหรือคัดค้าน เพราะได้ฟังจากพระโอษฐ์ของพระศาสดา เพราะได้ฟังจากหมู่สงฆ์ เพราะได้ฟังจากพระเถระผู้เป็นพหูสูตหลายรูป หรือเพราะได้ฟังจากพระเถระผู้เป็นพหูสูตบางรูป ควรตรวจสอบเทียบเคียงกับพระวินัยและพระสูตรก่อน”

พระพุทธองค์เสด็จต่อไปยังกรุงปาวาแคว้นมัลละ ประทับอยู่ ณ อัมพวัน สวนมะม่วงของนายจุนทะกัมมารบุตร รับนิมนต์เสวยพระกระยาหารเช้าที่เรือนของนายจุนทะ

ทรงเสวยพระกระยาหารชื่อว่าสูกรมัททวะเสียเองแล้ว รับสั่งให้ฝังส่วนที่เหลือ

ส่วนภิกษุอื่นให้ฉันภัตตาหารชนิดอื่น หลังจากเสวยแล้วเกิดอาพาธอย่างแรงด้วยโรคโลหิตปักขันทิกาพาธมีเวทนาหนักเกือบจะปรินิพพาน แต่ทรงมีสติสัมปชัญญะอดกลั้นเวทนาไว้ได้

พระพุทธองค์เสด็จต่อไปทางกรุงกุสินารา เมื่อเสด็จไปถึงระหว่างทาง ทรงแวะพักที่ควงต้นไม้ต้นหนึ่ง รับสั่งกับพระอานนท์ถึง ๓ ครั้งว่า “กระหายน้ำ” ท่านพระอานนท์จึงนำบาตรไปตักน้ำแม้จะดูว่าขุ่นเพราะเกวียนพึ่งผ่านไปนั้นก็กลับใสสะอาดเป็นที่ประหลาดใจยิ่งนัก และทรงรับผ้าเนื้อทองสิงคีคู่หนึ่งจากนายปุกกุสมัลลบุตรผู้เลื่อมใสศรัทธา พระอานนท์น้อมผ้าคู่นั้นเข้าไปทาบพระวรกายของพระพุทธองค์ ทำให้พระฉวีวรรณงดงามผุดผ่องเจิดจ้า พระพุทธองค์ตรัสว่า “พระวรกายของตถาคตย่อมบริสุทธิ์พระฉวีวรรณผุดผ่อง ๒ คราว คือ คราวตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณและคราวเสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพาน อานนท์ ในปัจฉิมยามแห่งราตรีนี้ ตถาคตจักปรินิพพาน ระหว่างไม้สาละคู่ในสาลวโนทยานของมัลละกษัตริย์ เขตกรุงกุสินารา”

พระพุทธองค์เสด็จผ่านแม่น้ำกกุธานที ให้พระจุนทกะปูผ้าสังฆาฏิเป็น ๔ ชั้นแล้ว เสด็จอุฏฐานไสยาโดยตั้งพระทัยว่าจะลุกขึ้นเสด็จต่อ รับสั่งกับพระอานนท์เรื่องอาหารที่นางสุชาดาถวายก่อนตรัสรู้และนายจุนทะถวายก่อนปรินิพพานว่ามีอานิสงส์เสมอกัน แล้วเสด็จข้ามแม่น้ำหิรัญญวดีไปสู่สาลวโนทยานกรุงกุสินารา สำเร็จอนุฏฐานไสยา คือนอนโดยจะไม่ลุกขึ้นอีก ระหว่างไม้สาละคู่ โดยหันศีรษะทางทิศเหนือ

พระพุทธองค์ตรัสปัจฉิมวาจาว่า **“หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วย ธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ.** (ที.มหา. ๑๐/๑๘๕) ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”

พระบรมศาสดาเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (ซึ่งตรงกับวันประสูติและวันตรัสรู้) หลังจากตรัสรู้ ๔๕ ปี *(จบ)*